

ному праві робить такі договори ефективними і необхідними у площині цивільного права. Але можливе зловживання фактором монопольного становища становить певну небезпеку для економічних відносин. З одного боку, держава повинна регулювати такі відносини, з другого – у неї відсутні дієві засоби впливу у цій сфері. Тому однією з головних цілей законодавця у цьому питанні є розробка ефективних засобів регулювання та впливу, які базуватимуться на об'єктивних категоріях і реаліях приватного права. Також значного доопрацювання потребує і понятійно-категоріальний апарат, що було показано на прикладі зі «справедливими» умовами.

Використані джерела

1. *Цивільне право України. Особлива частина* : підруч. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. – 4-те вид., стереотипне. – К. : Юрінком Інтер, 2014. – 1176 с.
2. *Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV* [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1452672460174443>.
3. *McLeod I. Key Concepts in Law* / I. McLeod. – N. Y., 2006.
4. *Лехкар О. В. Договір приєднання у цивільному праві України* : дис. ... канд. наук : спец. 12.00.03 / О. В. Лехкар. – Х., 2009.
5. *Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)* / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

Звонков Є. Є. Договір приєднання у цивільному праві України: теоретичні та практичні питання

У статті проаналізовано поняття «договір приєднання» і його історичне становлення. Показані як практичні, так і теоретичні проблеми. Досліджено іноземний досвід у теоретичній частині питання. Висвітлена актуальність договору приєднання у сучасних цивільних правовідносинах. Ставиться під сумнів категоріально-теоретичний термін «несправедливі умови» для визначення недійсності договору приєднання.

Ключові слова: договір приєднання, іноземна теорія, юридична природа, цивільні правовідносини, банківські правовідносини, несправедлива умова.

Звонков Е. Е. Договор присоединения в гражданском праве Украины: теоретические и практические вопросы

В статье проанализировано понятие «договор присоединения» и его историческое становление. Показаны как практические, так и теоретические проблемы. Исследован иностранный опыт в теоретической части вопроса. Освещена актуальность договора присоединения в современных гражданских правоотношениях. Ставится под сомнение категориально-теоретический термин «несправедливые условия» для определения недействительности договора присоединения.

Ключевые слова: договор присоединения, иностранная теория, юридическая природа, гражданские правоотношения, банковские правоотношения, несправедливое условие.

Zvonkov Ye. Accession Treaty in civil law Ukraine: theoretical and practical issues

In the article the term «accession treaty» and its historical development. Showing both practical and theoretical problems. Studied international experience in the theoretical part of the question. The urgency of the accession treaty in the current civil matters. Questioned categorial theoretical term «unfair conditions» to determine the invalidity of the treaty of accession.

Key words: accession agreement, foreign theory, legal nature, civil relations, banking relationships, unfair terms.

УДК 340.1

*Андрій Олександрович Костенко,
магістрант юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ПРАВО НА ДОСТУП ДО ІНТЕРНЕТУ: НЕОБХІДНІСТЬ НАЛЕЖНОГО ЮРИДИЧНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Значення інтернету як у приватному житті людини, так і в публічній сфері, що охоплює не лише внутрішньодержавні, а й міжнародні суспільні процеси, стрімко зростає. Завдяки тому, що інтернет створює безпрецедентні можливості вільного, простого та швидкого інформаційного обміну, він, об'єктивно, є цінністю для людини, держави та людства в цілому.

Водночас збільшується й потреба в адекватному, збалансованому правовому регулюванні суспільних відносин у сфері використання інтернету. Передусім це стосується належного юридичного закріплення, а отже, й забезпечення (гарантування) державою прав людини в цій сфері, адже вітчизняне законодавство у цьому контексті потребує концептуальних доповнень. Значну увагу, у зв'язку з цим, слід приділити методології визначення змісту таких прав з урахуванням природи інтернету та специфіки взаємодії людини з ним.

Питанням взаємодії права та інтернету присвячені праці таких авторів, як А. Анісімова, В. Архіпов, О. Баранов, С. Малахов, І. Рассолов, О. Селезньова та ін. Зокрема, дослідники зосереджують увагу на проблемах багатосторонності явища інтернету та складності побудови узагальнюючої дефініції, забезпечення доступу до нього, окреслення отримуваних особою переваг завдяки вільному користуванню тощо. У науковій юридичній літературі все частіше використовуються такі нові терміни, як «інтернет-відносини», «інтернет-право» тощо. Вчені-юристи намагаються концептуально визначити місце інтернет-права у системі права та приділяють увагу питанням визнання і реалізації окремих прав людини в інтернеті.

Метою цього дослідження є обґрунтування потреби в закріпленні права на доступ до інтернету у законодавстві України та сформулювати пропозиції щодо законодавчих змін, які відповідатимуть сучасним інформаційним потребам громадянського суспільства в Україні. Така мета передбачає необхідність визначення змісту цього права з огляду на особливості природи інтернету, а також оцінку наявних у вітчизняному законодавстві положень, що стосуються цього права.

Насамперед слід методологічно обґрунтувати потребу в закріпленні вказаного суб'єктивного права. Для цього слід здійснити аксіологічну оцінку інтернету, з'ясувати його природу, прояснити, яку цінність він становить для сучасної людини.

Аналіз наукової літератури, присвяченої питанням з'ясування значення і ролі інтернету як у сфері юриспруденції, так і соціології, психології, політології, дає змогу стверджувати, що сформовано такі два основні наукові підходи до його розуміння: технічний і просторовий.

Технічний підхід полягає у визначенні інтернету через призму всієї сукупності технічного обладнання, за рахунок якого ця мережа фізично існує та функціонує. Цей підхід традиційно відображається як у тлумачних словниках, так і словниках з інформатики, техніки тощо, а також у законодавстві різних держав, зокрема і у вітчизняному законодавстві [1]. Таке розуміння інтернету характеризується точністю і вичерпністю, оскільки він розглядається як замкнена система з чіткими алгоритмами функціонування.

У межах просторового підходу інтернет розуміється як специфічне соціальне середовище (простір), в якому розгортаються різноманітні соціальні явища та процеси, в тому числі й ті, що нині мають юридичне значення. Саме таке його розуміння дозволяє стверджувати, що безпосередньо «в інтернеті» відбуваються певні події, укладаються угоди, здійснюється міжособистісна приватна та публічна комунікація тощо. Цей підхід передбачає сприйняття інтернету вже як відкритої системи, яку на практиці складно відмежувати від «позаонлайнової» дійсності. Як влучно вказує Н. Бойко, інтернет «виступає “місцем відтворення” певних соціальних норм і цінностей, моделей соціальної поведінки і правил соціальної взаємодії» [2, с. 351]. Відповідно, «онлайнове» й «оффлайнове» середовища перебувають у взаємному резонансі. Тому здійснення повної та всебічної оцінки інтернету можливе на основі обох зазначених підходів.

Однак більшу увагу, на нашу думку, слід приділити саме просторовому підходу, оскільки в повсякденному житті інтернет сприймається передусім як простір чи середовище (в якому можна, наприклад, спілкуватися з людиною з будь-якої точки світу та отримувати будь-яку інформацію), а не як фізична сукупність «серверів і кабелів».

Питання забезпечення вільного доступу кожної людини до інтернету вже тривалий час є предметом обговорення на міжнародному рівні. Франк Ла Рю у доповіді на сесії Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) звернув увагу на те, що доступ до інтернету (*access to the Internet*) має два виміри: «доступ до онлайнового контенту» та «доступність необхідної інфраструктури та інформаційних комунікаційних технологій, таких як кабелі, модеми, комп'ютери та програмне забезпечення» [3, с. 4]. Вбачається, що такий погляд якраз і відображає продемонстроване подвійне розуміння інтернету: як технічної мережі і як утвореного на її базі соціального простору.

Слід звернути увагу на деякі міжнародні орієнтири у контексті обов'язковості забезпечення доступу до інтернету.

В Окінавській хартії глобального інформаційного суспільства зазначено, що «кожна людина повинна мати доступ до інформаційних і комунікаційних мереж» і в рамках подолання «електронно-цифрового розриву» слід, зокрема, «сприяти подальшому розвитку “зручних для користування” і “безперешкодних” технологій, включаючи мобільний доступ до мережі Інтернет», а також надавати малим та середнім підприємствам та особам, що не працюють не за наймом, «можливість підключатися до інтернету та ефективно ним користуватися» [4].

У Декларації про свободу комунікації в інтернеті наголошується, що держави-члени повинні «схвалювати і підтримувати всезагальний доступ до інтернет-комунікації та інформаційним сервісам на недискримінаційній основі за розумною ціною» [5].

Франк Ла Рю звертає увагу, що в економічно розвинутих державах доступ до інтернету розглядається як право, і як приклад наводить досвід Естонії, Франції, Коста-Ріки та Фінляндії [3, с. 18].

Що стосується закріплення права на доступ до інтернету в Україні, то таке суб'єктивне право закріплено в 2014 р. у Кримінально-виконавчому кодексі України (далі – КВК України) і фактично стоїть обмеженого кола осіб:

1) відповідно до абзацу 7 ч. 1 ст. 107 одним із прав засуджених до позбавлення волі є право користуватися глобальною мережею Інтернет;

2) у ч. 5 ст. 110 повторно формулюється це право, а також зазначається, що користування глобальною мережею Інтернет оплачується з особистих коштів засуджених [6].

У пояснювальній записці до законопроекту, яким були внесені ці зміни, вказано, що надання можливості позбавленим волі особам користуватися інтернетом практикується у низці світових держав (США, Канаді, Норвегії); а заборони на використання інформаційних технологій в установах виконання покарань є архаїчними і «стають не більш ніж фактором посилення корупції у пенітенціарній системі» [7].

Як бачимо, введення такої прогресивної норми до подібного нормативно-правового акта повинно методологічно спиратися на норму, яка закріплює право на доступ до інтернету всіх громадян і міститись, відповідно, серед подібних за ступенем узагальнення норм.

Слід проаналізувати вітчизняне законодавство з метою виявлення тих правових норм, на підставі яких можна обґрунтувати наявність права на доступ до інтернету. Доцільно згадати, що відповідно до ч. 2 ст. 34 Конституції України кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [8]. Ця конституційна норма є підвалиною для ч. 1 ст. 300 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України), яка має аналогічний зміст [9]. Інші положення цієї статті та інші норми ЦК України не містять приписів, які були б пов'язані з інтернетом.

Відповідно, слід констатувати, що право на доступ до інтернету не закріплено у вказаних нормативно-правових актах. Методологічно не коректно відносити інтернет як до письмового чи усного, так і до «іншого способу поширення інформації» і взагалі виводити право на доступ до інтернету з права здійснювати вказані операції з інформацією. Це можна пояснити тим, що інтернет слід розглядати не тільки як спосіб поширення інформації, а і як самостійну цінність для людини, оскільки кожен отримує можливість реалізувати інші власні суб'єктивні права та задовольняти законні інтереси.

Можливо, з огляду саме на це 16 квітня 2014 р. було зареєстровано (а у вересні 2014 р. внесено до порядку денного п'ятої сесії Верховної Ради України сьомого скликання) Проект Закону «Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до інтернету)» № 4715. Цей законопроект передбачав можливість доповнити ЦК України ст. 302-1 такого змісту: «фізична особа має право на доступ до інтернету»; «право фізичної особи на доступ до інтернету не може бути обмежене»; «обмеження доступу до певних даних, що містяться в інтернеті, можливо лише на підставі рішення суду про незаконність таких даних» [10].

У пояснювальній записці до цього законопроекту необхідність його прийняття обґрунтовувалася, зокрема, тим, що:

1) інтернет – це «не тільки засіб зв'язку та важливе джерело інформації, але й сучасна публічна інфраструктура, яка дозволяє кожній людині отримувати доступ до культурних, освітніх, громадських, політичних та інших ресурсів, різноманітних послуг тощо»;

2) доступ до мережі Інтернет в Україні на сьогодні не гарантується державою на рівні з іншими правами людини, тому є вірогідними ситуації, коли він може бути обмежений, що буде автоматично унеможливлено внаслідок віднесення відповідного права до прав людини [11].

Запропоноване доповнення мало б гармонійно інтегруватись у вітчизняне законодавство з урахуванням вищезгаданих положень КВК України. Тим більше, такі зміни не передбачали б жодних фінансових витрат та не викликали б інших труднощів для держави з огляду на свій концептуальний характер. Однак вказаний законопроект ще й досі залишається на тій самій стадії розгляду.

Як прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття проекту Закону було вказано, що цим буде забезпечено «вільний і недискримінаційний доступ до інтернету», а також заборонено «позбавляти громадян свободи доступу до інтернету як однієї з ключових свобод сучасного інформаційного суспільства»; «у разі прийняття цього Закону Україна увійде до переліку сучасних європейських країн, що гарантують право доступу до інтернету своїм громадянам» [11].

Положення про можливість обмеження доступу до окремих даних винятково на підставі рішення суду про їх незаконність фактично закладає таку ідею: будь-які обмеження у цій сфері повинні пов'язуватись не з конкретною особою та, відповідно, її суб'єктивними правами, а з конкретними даними, тобто має обмежуватись не доступ конкретної особи чи визначеного кола осіб до інтернету в цілому, а доступність конкретної інформації для невизначеного кола осіб за умови, що ця інформація обґрунтовано визнана шкідливою чи небезпечною.

Як бачимо, залишається актуальною методологічна потреба у запровадженні загальної норми, яка б гарантувала загальне для всіх громадян право на доступ до інтернету. Наразі маємо прогресивну з точки зору захисту прав людини норму в КВК України, і не маємо відповідної базової норми в ЦК України.

Однак є підстави вважати, що за текстуального вираження змісту цього права необхідно врахувати специфіку просторового підходу до розуміння інтернету, який становить основу для обґрунтування цього ж права.

Для цього слід проаналізувати поняття «доступ», яке пояснює характер взаємозв'язку користувача та інтернету. Слово «доступ» означає «прохід до чого-небудь», «можливість входити, проникати куди-небудь», «можливість користуватися чим-небудь» [12, с. 323].

Як бачимо, сутність доступу пов'язана з ідеями можливості та відкритості та позначає не кінцевий, а деякий перехідний стан, тому конструкція «доступ до інтернету» вказує на можливість здійснити перехід, «увійти в інтернет», тобто здійснити щоразу повторювану дію за допомогою певного наявного в особи пристрою. Така дія має здебільшого технічне значення, подібні процедури позначаються словами «авторизація», «підключення», «реєстрація».

Водночас просторове розуміння інтернету передбачає певне перебування особи в «онлайновому» середовищі, своєрідне залучення у нього, що становить найбільш повноцінну, масштабну взаємодію, тобто увага звертається не на можливість входження, а на реальність перебування.

Тому з'являються підстави стверджувати, що основна ідея обговорюваного права – це не стільки доступ до інтернету, скільки перебування в ньому. З огляду на це пропонується модифікувати текстовий вираз цього права, виклавши його в такій редакції: «Кожен має право на вільний доступ до інтернету та перебування в інтернеті незалежно від часу та місця». До цього за потреби можна додати вказівку на те, що можливість реалізації цього права може бути обмежена у спеціальних місцях із технічних причин (йдеться про пасажирські літаки, приміщення із високотехнологічним медичним чи іншим обладнанням тощо, тобто про місця, де використання мобільних пристроїв створює певні загрози та є забороненим).

Вбачається, що виклад цієї норми подібним чином якнайкраще відображає реалії використання інтернету та сприйняття відповідного процесу сучасним громадянським суспільством в Україні.

Повноцінне розуміння природи інтернету передбачає використання технічного і просторового підходів як основних науково сформованих підходів, а також звернення до допоміжних підходів за потреби.

Право на доступ до інтернету визнається і нормативно закріплюється у прогресивних державах, його обов'язковість та невід'ємність обговорена та визнана на рівні ООН, що зумовлює потребу в нормотворчому реагуванні тих держав, які ще не закріпили це право і які бажають йти шляхом розбудови життєздатного інформаційного суспільства.

Наразі в законодавстві України право на доступ до інтернету закріплено лише відносно осіб, засуджених до позбавлення волі, тоді як відсутня базова норма, яка б закріпила це право для всіх громадян. Ця норма непогано б інтегрувалася у текст ЦК України, що і було запропоновано у свій час, однак не доведено до кінця.

З огляду на характер використання інтернету та з урахуванням його просторового розуміння доцільно в основу обговорюваного суб'єктивного права покласти ідею перебування, а не доступу до інтернету. Доступ до інтернету є лише можливістю почати його використання, тобто є певним проміжним кроком.

Подальші дослідження у цьому напрямі є перспективними і мають бути зосереджені на аналізі змісту суб'єктивного права, яке розглядається, моменту виникнення у фізичної особи можливості його реалізувати, взаємозв'язку з іншими суб'єктивними правами в інтернет-сфері тощо.

Використані джерела

1. *Про телекомунікації*: Закон України від 18 листопада 2003 р. № 1280-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1280-15>.
2. *Бойко Н. Л.* Інтернет як фактор саморегуляції поведінки користувачів в умовах соціально-економічної нестабільності / Н. Л. Бойко // Соціальні виміри суспільства. – 2011. – № 3. – С. 349–361.
3. *Report of the Special Rapporteur on the promotion and protection of the right to freedom of opinion and expression*, Frank La Rue. United Nations, General Assembly. 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/17session/A.HRC.17.27_en.pdf.
4. *Окінавська хартія глобального інформаційного суспільства* від 22 липня 2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_163.
5. *Freedom of communication on the Internet. Declaration adopted by the Committee of Ministers on 28 May 2003.* Council of Europe, 2003 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://portal.unesco.org/ci/en/files/25147/11861368651Declaration-Inf\(2003\)007.pdf/Declaration-Inf\(2003\)007.pdf](http://portal.unesco.org/ci/en/files/25147/11861368651Declaration-Inf(2003)007.pdf/Declaration-Inf(2003)007.pdf).

6. *Кримінально-виконавчий кодекс України* від 11 липня 2003 р. № 1129-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>.
7. *Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо адаптації правового статусу засудженого до європейських стандартів* від 24 березня 2014 р. № 4525 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50363.
8. *Конституція України* від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
9. *Цивільний кодекс України* від 16 січня 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
10. *Проект Закону про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)* від 16 квітня 2014 р. № 4715 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50669.
11. *Пояснювальна записка до проекту Закону про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)* від 16 квітня 2014 р. № 4715 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50669.
12. *Великий тлумачний словник сучасної української мови* (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.

Костенко А. О. Право на доступ до інтернету: необхідність належного юридичного закріплення

У статті автор обґрунтовує необхідність юридичного закріплення права на доступ до інтернету у законодавстві України.

Право на доступ до інтернету розкривається через призму двох основних наукових підходів до розуміння природи інтернету та двох аспектів доступу до нього. Автор аналізує положення деяких міжнародно-правових документів та норми вітчизняного законодавства з огляду на проблему закріплення і забезпечення вказаного права. Також зосереджується увага на особливостях змісту цього права, надаються пропозиції щодо його належного текстуального вираження.

Ключові слова: інтернет, право, доступ до інтернету, науковий підхід, закріплення, перебування.

Костенко А. А. Право на доступ к интернету: необходимость надлежащего юридического закрепления

В статье автор обосновывает необходимость юридического закрепления права на доступ к интернету в законодательстве Украины.

Право на доступ к интернету раскрывается через призму двух основных научных подходов к пониманию природы интернета и двух аспектов его доступа. Автор анализирует положения некоторых международно-правовых документов и нормы отечественного законодательства в контексте проблемы закрепления и обеспечения указанного права. Также сосредотачивается внимание на особенностях содержания данного права, осуществляются предложения касательно его надлежащего текстуального выражения.

Ключевые слова: интернет, право, доступ к интернету, научный подход, закрепление, пребывание.

Kostenko A. Right to Internet access: necessity of appropriate legal fixation

The author substantiates necessity of legal fixation of right to Internet access in legislation of Ukraine.

Right to Internet access is discovered by way of using two main scientific approaches to understanding of Internet nature and two aspects of Internet access. Author analyzes regulations of some international legal documents and legal regulations of domestic legislation in the movement of fixation and guaranteeing of mentioned right. Specific of essence of that right is also noticed and respective proposals to it's appropriate textual structure are given.

Key words: Internet, right, Internet access, scientific approach, fixation, stay.

УДК 340.1

*Олександра Олександрівна Одинець,
студентка магістратури
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка*

ІДЕЇ Л. ГУМПЛОВИЧА ТА ПРАВОВИЙ ПРОГРЕС

Перебуваючи у постійному русі, суспільство переживає відповідні соціальні зміни в процесі переходу соціальних явищ, їхніх елементів і структур, зв'язків, взаємодій і відносин з одного стану в інший, виникнення чи зникнення того чи іншого явища, його елемента тощо. Боротьба за існування – головний фактор соціального життя. Держава як засіб організації суспільства також перебуває у сфері дії цього фактора. Ця боротьба – вічний супутник людства і головний стимулятор суспільного розвитку. Вона перетворюється на боротьбу між різними людськими групами, і в результаті призводить до прогресу чи регресу суспільних відносин. Прогресивний розвиток соціальної системи потребує солідної наукової та нормативної основи, яка не лише визначає напрями прогресивного вдосконалення, а й є об'єктивним фактором втілення прогресивних перетворень.

Наукова основа прогресу являє собою систему науково-обґрунтованих ідей і положень, що визначають оптимальні шляхи, зміст та форму прогресивних змін. Як і наука в цілому, наукова основа сус-